

КОСМОЛОГИЯ НА ЯПОНСКАТА КУЛТУРА И ЕЗИК: ИЗСЛЕДВАНЕ НА ХАРАКТЕРООПРЕДЕЛЯЩАТА ФУНКЦИЯ НА ЯПОНСКИТЕ ОНОМАТОПЕИЧНИ ДУМИ

Стела Живкова*

COSMOLOGY OF JAPANESE CULTURE AND LANGUAGE: A SURVEY INTO THE CULTURE CHARACTER-DEFINING FUNCTION OF ONOMATOPOEIA

Stella Zhivkova

Abstract: This work focuses on the task of demythologizing the established definition of the Japanese culture as “unique”. It analyzes the phenomena found in various fields of Japanese culture, which define its nature. These phenomena can be called by different terms: loci of saturated imagery, imagistic cores, carriers of imagery, loci with an increased image charge, etc. Generally speaking, they are focal points of pictorial intensity. They are small in volume, but once perceived, unfold and present a grand vision to the human imagination. They are powerful stimulators of the imagination that abound in various manifestations of Japan’s culture – both in contemporary life and in the traditional cultural forms of poetry, theater, aroma ceremonies, and music. In Japanese language such imagistic elements are the onomatopoeic words. Relying on the physical-motor information (a consequence of their production in the oral cavity) and the memory and imagination of the listener, who has repeatedly heard and used them in certain situations, the imitative words are not just pure lexical units, but sensory words, referring to auditory, visual, and tactile perceptions that reinforce one’s lexical memory and in the same time imbuing it with a sensory element and animating the situation the word describes.

Keywords: Japanese culture, specificity, imagistic elements, Japanese language, onomatopoeia, imagery, sensory words, Bulgarian language

1. Въведение

Неувяхващата актуалност на проблема за спецификата на японската култура, многократно преекспониран, назоваван, но рядко – детайлно анализиран, възбужда както специалисти, така и хора, просто попаднали под магията на далечната Япония. Със съжаление следва да отбележим, че научната и популярна литература за Япония изпада в крайностите на „възхваляване“, описание и сумиране на феномени и факти, които рядко биват подлагани на тълкуване по

---

* Гл.ас. д-р Стела Живкова – СУ „Св. Климент Охридски“, катедра „Японистика“, e-mail: stzhivkova@uni-sofia.bg

единен критерий. В настоящата статия, от ъгъл непознат досега, се анализира спецификата на явления, открити в различни сфери на японската култура, които ѝ придават уникалност и я отличават от други култури. Тези явления в хода на работата се наричат с различни термини: локуси на наситена образност, имаджистични ядра, носители на изобразителност, локуси с повишен образен заряд и др. под. Най-общо казано, те са фокусни точки на образна интензивност. Малки по своя обем, веднъж възприети, те се разгъват-разгръщат и представят на човешкото въображение една мащабна визия; образ, който е подробно нарисован и представлява картина, която в сравнение с първоначалния малък скич е пълноцветна, динамична и изразителна. Навлизайки в лингвистична конкретика, се провежда наблюдение на езика, в който подобни имаджистични елементи са подражателните думи *гисейго*, *гионго* и *гитайго*. Те са често едно- или двусрични, но са носители на огромна експресивна сила и притежават силно стимулиращ въображението потенциал.

Подобни стимулатори за човешкото въображение могат да бъдат открити, наблюдавани и анализирани в няколко сфери на японската култура, като целта на анализа е да демонстрира на какво японската култура дължи своята неповторимост. Настоящото изследване, което демонстрира характероопределящата роля на подражателните думи на фона на голямата платно на културата, се основава на теорията за съществуваща тенденция в японската култура към кодиране на значения в иконични структури. Авторът ги назовава с различни термини: най-често локуси с висок образен заряд, и в отделен труд предоставя обширно изследване на примери от японския език, музика и поезия (Zhivkova 2006). Многостранният анализ е проведен чрез изследване и илюстриране на важната роля на богатия образен апарат (иконична система) при изразяване и споделяне на значения, използван в японската култура. Подложените на наблюдение локуси с висок образен заряд са феномени от непосредствената японската действителност, но настоящото изследване ги изучава в качеството им на образно-богати изразни средства с изявени общи характеристики и ярка представителност за културата на Япония.

Епистемологичното изследване, което този труд представлява, целѝ да дефинира както тяхната природата, така също и механизма, по който те се превръщат в мощни стимулатори за въображението, изобилстващи в различните проявления на японската култура. Общата характеристика, която те притежават независимо към коя културна сфера принадлежат, е способността им да ръководят въображението на възприемачия към разгръщане на компресирана визия, лежаща в латентен вид в една-единствена дума, мелодия или аромат. Чрез активното усилие на въображението на възприемачия изкуството или на партньора в езиков разговор, наговарените с картинност локуси разгръщат една по-голяма и по-богата картина. Въображението не е оставено произволно да доразвива картинката до голямо платно, а се ръководи от стриктни културно- и социално- обусловени правила.

2. Кратък обзор на теорията за оноματοпеичните думи в японския език и паралел с кореспондиращите им елементи в българския език

Лексикологичният анализ на японският език прави видима четирипластова стратификация: *ваго* (думи от японски произход), *канго* (думи, привнесени в японския език, навлезли от Китай), *гайрайго* (заемки предимно от западните езици) и *миметични* (подражателни) думи (Kageyama, Saito 2016, 11-51). Фактът, че подражателните думи признато формират самостоятелен лексикален пласт, е красноречив за тяхното огромно функционално и характеро-определящо значение в японския. Най-пълният речник на подражателните думи съдържа 4 500 речникови единици (Оно 2007).

Класификацията им е проблем достатъчно комплициран, че да заслужава трактовка в самостоятелен труд. Най-малко спорното разделение, което може да се направи, е на *гионго* (думи, подражаващи звуци от природата или звуци от механизми), *гисейго* (думи, подражаващи животински звуци и гласове) и *гитайго* (думи, предаващи цяла ситуация или състояние). С оглед на основната идея на настоящия труд – а именно да се приведат доказателства за богатата образност, изявената сетивност и картинност на японския език като част от културата, на следващите няколко страници се анализират не само звукоподражателните *гисейго* и *гионго*, но се обръща специално внимание на начиноподражателните *гитайго*. Техният генеративен и експресивен характер се корени в звуковия символизъм на гласните и съгласни звуци в езика, благодарение на който в *гитайго* „отекват“ цели ситуации, които са разпознаваеми на фона на ясно обособените кодове на изразност в японската култура. *Гитайго* могат да бъдат наречени и „интегрални образи“, в които действие, емоция и проявление се комбинират и пресъздават идея посредством езика. Формирайки неразривна част от лексикалния пласт, без която живеят език необратимо губи своята експресивност и картинност, *гитайго* могат да бъдат смятани за локуси с висок образен заряд, откривани а ниво език. Тук ще приведем един-единствен пример за наситеността с илюстративност, която тези думи имат. В произволен ден от дъждовния сезон в Япония, в който високата влажност на въздуха е некомфортно комбинирана с висока температура, всеки японец без изключение би разбрал/схванал/усетил смисъла на синтактично непълноценното изречение, което съдържа една-единствена начиноподражателна дума: *бета-бета* („лепкав от пот, влага, мръсотия“).

Изследователят Наоюки Осака (Osaka 1999) например, ги нарича „образо-индуциращи“ и акцентира върху техния потенциал да извикват във въображението визия за цяла ситуация или за начин по който нещо се случва. Да разгледаме израза *ника-ника ичиненсей*: за владеещите японски език означава не само „първокласник облечен в нови дрехи“, но и цялата атмосфера на приповдигнато очакване, нетърпение и превъзбуда, свързани с първия учебен ден на един първокласник. *Гитайго* имат синтактичната функция на наречия, но най-често се употребяват с глаголите „суру“ или „иру“. По този начин те описват действие, призовават въображението да до-пресъздаде това действие

без понякога да има употребен глагол: *бета-бета (то шитеиру)* – букв. „лепна (от влага, пот)“, както видяхме по-горе в текста. Вътрешноприсъщият звуков символизъм, ситуационно-предопределеното използване на *гитайго* позволява при разговор със синтактично непълни изречения ситуацията да изплува пълноцветно, с изявено настроение и с ясно определен динамизъм на извършване/случване на действието.

Предмет на бъдещо изследване е да се потърси степенята, до която може да се проведе паралел между японския и българския езици по отношение на подражателните думи с цел по-ясно излагане на спецификата на японските ономотопея. Макар и на много начално ниво, авторът на настоящия труд се основава на огромния принос на Върбан Въртов (Въртов 2014) и капиталният му труд „Българските звукоподражателни думи (звукоподражания)“. В резултат на дългогодишен труд, Въртов класифицира скромния в сравнение с японския език набор от около 800 ономотопеични думи (Въртов 2014, 59) като ги разделя на две основни групи: звукоподражания и звукообрази (Въртов 2014, 136). Трета глава на цитираното съчинение е посветено на детайлно разяснение на разликата между двата типа и привеждане на огромно разнообразие от примери от разговорния език и художествената литература (Въртов 2014, 93–137). „Звукоподражанията“ могат да бъдат приблизително приравнени на японските *гисейго* и *гионго* на база на това, че възпроизвеждат звучения, породени от живи същества (животни и хора) и такива, породени от неживата природа. С по-висока илюстративна стойност за настоящото изследване е паралелът, който може да се направи между *гитайго* и дефинираните от Въртов звукообразни думи, „считаващи звукова представа с някаква сетивна представа, представа за движение и др.“, например „гъди-гъди“ като пример за звуков знак и сетивно усещане за тактилна стимулация. (Въртов 2014, 131 и нататък). Макар и в по-слаба степен, считаме, че звукообразните думи в българския език могат да бъдат „разчетени“ като ключ към разбирането на *гитайго* начиноподражателните думи от японския език.

3. Анализ на подражателните думи в японския език: изследване на техния образопоисен и образо-индуциращ потенциал

Огромен корпус от научни изследвания доказва, че ономотопея (*гисейго*, *гионго* и *гитайго*) в японския език дължат своя генеративен и експресивен характер на звуковия символизъм на гласните и съгласни звуци в езика, благодарение на който в тях „отекуват“ цели ситуации, които са разпознаваеми на фона на ясно обособените кодове на изразност в японската култура. *Гитайго* имат синтактичната функция на наречия, но най-често се употребяват с глаголите „суру“ или „иру“. По този начин те описват действие, призовават въображението да допресъздаде това действие без понякога да има употребен глагол. Вътрешноприсъщият звуков символизъм, ситуационно-предопределеното използване на *гитайго* позволява при разговор със синтактично непълни изречения ситуацията да изплува пълноцветно, с изявено настроение и с ясно определен динамизъм на извършване/случване на действието.

Анализът на живата образност и илюстративен потенциал, които японският език притежава благодарение на звуко- и начинно-подражателните думи, не може да не бъде проведен без позоваване на лингвистичния труд на Шоко Хамано „Звуково-символната система на японския език“ (Hamano 1998), който обобщава целостта на систематично повтаряемите фоно-семантични асоциации в езика и лингвистичната система със строги фонологични правила и семантични закони, които управляват миметичните думи в японския език. Фоно-семантичните черти на гласните и съгласни звуци, предопределящи тяхната изразителност и способност да изразяват по споделим начин качества на предмети и действия, се корени в осезателните и двигателни способности на говорещите. Звуци, като „р“ например се използват за акустично предаване на действия, включващи „търкаляне“ – напр. *коро-коро* (търкалям се с прекатурване). Разбира се, картинността на *гисейго*, *гитайго* и *гионго* се дължи и на културо-предопределената чувствителност на японците и на сериозно изучаващите японския език чужденци, към двойствената им природа, а именно – способността им да свързват физическия свят и абстрактния свят на словото. По думите на Наоюки Осака, който провежда когнитивно-психологичен анализ на употребата на ономатопеичните думи в японския език, те са функция на нашето дейно възприятие за света, усещането ни за определено действие, физичните принципи, които ръководят говорния ни апарат в „произвеждане“ на определена ономатопея – търкане, съскане, носовост (Osaka 1999, 6). Авторът дори говори за „усещане“ на ономатопеичния смисъл, а не за „разбиране“ (Osaka 1999, 11). И поради изключително тясната сфера на приложимост, в която определена ономатопея предава значение, тази сфера/ситуация се идентифицират с думата, която я „отобразява“; миметичната дума се идентифицира, превръща се във физиогномичен образ на ситуацията. Така чрез заряда от физико-моторна информация (следствие на тяхното произвеждане в устната кухина), паметта и въображението на слушателя, който многократно ги е чувал и използвал в определени ситуации, миметичните думи са не просто чисти лексикални единици (думи), а сензорно-сетивни думи, отнасящи се до слухови, зрителни, тактилни възприятия, които подсилват лексикалната памет на човек, сдобивайки я със сетивен елемент и анимирайки ситуацията, която думата описва. Ономатопея предават извън-словесни, богати на картинност значения и на това те дължат способността си да пораждат определени образи на ситуации и състояния.

4. Заключение: Японската култура като култура на образите и на сетивно-отобразеното

Както бе демонстрирано, ономатопеичните думи могат да се сравнят с малки по обем ядра, носещи огромна по обем информация от зрителен, слухов, вкусов, осезателен или моторно-динамичен характер. Те разгръщат за слушащия голяма и пълноцветна картина, която ангажира човешкия сензориум, така че значението да се *съ-преживява* повече отколкото *да се разбира*.

Знаковостта на ономатопея и характероопределящата им за японската култура функция, които я дефинират като култура на обрисуването, на щрихи-

рането-с-цел-разпознаване-на-цялата-картина; като култура на образността е неоспорима. Подобни елементи на наситена образност, концентрирана в малък по обем носител са известните *хайку*-тристишия (Zhivkova 2006, 39-56). В тях, подобно на ароматната церемония *кодо*, в която един-единствен аромат извиква определен образ, една дума има потенциала да предопредели цялостното настроение. Подобно на *гитайго*, които „припомнят“ цели ситуации, така и *киго* (сезонно-обвързани думи, използвани при композирането на *хайку*), наподобяват моментни снимки, на които читателят разчита „кой“, „кога“, „къде“, „какво“ и „как“, чрез сърчно дешифриране на конвенционалните алюзии, така типични за японската култура. Енигматичното тристишие може да бъде третирано и като кондензиран израз на значения, поднесени на читателя чрез образно-наситения речник на малката поема. Така локусите на наситена картинност са разбираеми не само за родените в Япония, но и за тези, придобили чувствителност към картинно-конотативните локуси.

На фона на голямото платно на японската култура въз основа на анализ на примери от поезията, музиката, театъра и езика, ароматната церемония *кодо*, когнитивните модели, използвани за възприемане и разбиране на естетическото послание на определено произведение на изкуството става ясно, че те не работят на чисто интелектуално ниво, а в голяма степен зависят от визуализиращи техники, които генерират определени картинни образи. Известно е, че драматичността и изразителността на японските произведения на изкуството не се дължат на преекспонирани емоции, сълзи или смях. Напротив – деликатни и имплицитни, като леко приближаване на ръкава на кимоното до окото, за да се *намекне* за сълзи и тъга, изразните средства са елегантни, едва забележими загатвания. Стабилната вековна традиция на отново-и-отново-използвани думи и алюзии, изрази и комбинации от думи, теми и мотиви предопределят безпогрешната разчетимост на скритите послания на японската поезия дори там, където думите са малко, а изреченията – непълни.

В езика, както и в изкуствата на Япония се задейства един културно опосреден имагизъм; готовност за разчитане на образи, отвореност за образи, която при възприемане на *вака* поезия, например, стимулира въображението да открива, разчита и „вижда“ ясни до степен на осезателност картини.

В научната литература съществува твърдението, че японската култура, подобно на повечето култури на Източна Азия, има особено изразена чувствителност към звуково-символичната експресивност, поради традиционната нагласа за не-логоцентризъм, т.е. за предпочитанието към недоизказаността и видимите и кинестетични начини на комуникация, което може да бъде прието за основание на склонността на японците към иконичната звуково-и зрително предопределена, чуваема форма на думите (Oszmianska 2001). Предвид важната роля на езика като определящ светогледа на нацията фактор (Whorf 1956), може да се счита че японският език се възприема от родно-говорящите го като „случващ-се-тук-и-сега“, а не просто като обект, който се използва за постигане на целите на комуникация (Manyard 1997).

Езикът за японците е субективно преживяване, което оживява в определен контекст – тогава когато индивидът осъзнава себе си като свързан с другите (Manyard,1997, 181).

Настоящият труд е фокусиран предимно върху езика, и само бегло за-сяга други проявления на японската култура, които определят спецификата на кумулативната ѝ тоталност. Иновативността на подхода, прилаган при осъществяване на наблюдението и на проведения анализ, се състои в пре-одоляване третирането на визуализиращите образи като просто любопитни екземплификации на често наричаната „уникална“ японска култура. Целта на автора бе да докаже, че образописните елементи в японската култура се забелязват и могат да бъдат декодирани благодарение на предразположеността на японците към културни форми (думи, мелодии, аромати и пр.), правещи видими и често – осезаеми, абстрактни значения.

БИБЛИОГРАФИЯ

Вътов (2014): Вътов, В. Българските звукоподражателни думи (звукоподражания). Знак`94. // Votov (2014): Votov, V. Balgarskite zvukopodrazhatelni dumi (zvukopodrazhania). Znak`94.

Hamano (1998): Hamano, S. The Sound-Symbolic System of Japanese. Stanford CA.

Kageyama, Saito (2016): Kageyama T. and Saito M. Vocabulary strata and word formation processes. In: Kageyama T., Kishimoto H. (Eds.), Handbook of Japanese Lexicon and Word Formation. De Gruyter Mouton. pp.11-31.

Manyard (1997): Maynard, Senko, K. Japanese Communication: Language and Thought in Context. Honolulu: University of Hawai'i Press, 1997.

Oszmianska (2001): Oszmianska, Aleksandra. “Sound Symbolism as a Universal Drive to Associate Sound with Meaning: A Comparison Between English and Japanese.” In: Poznan Studies in Contemporary Linguistics 37, pp. 147–155.

Whorf (1956): Whorf, B. Language, Thought and Reality. Cambridge, MA: The M.I.T. Press.

Zhivkova (2006): Zhivkova, Stella. Expression in Japanese Culture : an Inquiry into the Phenomenon of Image-Laden Loci Observed in Language, Music and Poetry. PhD Thesis. Osaka University.

小野 正弘 (2007): 小野正弘 「擬音語・擬態語4500 日本語オノマトペ辞典」
小学館

荳阪 直行 (1999): 「感性のことばを研究する-擬音語・擬態語に読む心のありか」 新曜社